

Postrzeżenie księgowych przez polską młodzież licealną – badanie pilotażowe

PRZEMYSŁAW KABALSKI*

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie wyników badania postrzeżenia księgowych (specjalistów rachunkowości) przez polską młodzież w wieku licealnym. Badanie przeprowadzono metodą sondażową z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety. Badani zostali zapytani o to, jak postrzegają płeć, wiek, pracę (zadania), cechy i predyspozycje, wygląd, a także pozycję w przedsiębiorstwie i prestiż społeczny księgowych. Okazało się, że zdaniem ankietowanych osoba wykonująca zawód księgowego to na ogół kobieta, w późnej młodości lub wieku średnim zajmująca się przede wszystkim rozliczaniem podatków i dokumentami, zorganizowana, dokładna, odpowiedzialna i cierpliwa, ubrana elegancko, lecz zachowawczo. Pozycja księgowych w przedsiębiorstwie jest zdaniem badanych średnio znacząca lub dużo znacząca. Niżej postrzegają oni ich prestiż społeczny (nieco poniżej średniego). Ogólnie rzecz biorąc, można stwierdzić, że młodzież licealna w Polsce ma zniekształcony (stereotypowy) obraz księgowych i ich pracy. Badania postrzeżenia księgowych przez młodzież szkół średnich w Polsce nie były dotychczas prowadzone.

Słowa kluczowe: rachunkowość, księgowy, postrzeżenie księgowych, stereotyp księgowego, licealiści, Polska.

Abstract

Perception of accountants by Polish secondary school students

The aim of the article is to present the results of a study on the perception of accountants by Polish youth at secondary school age. The research was conducted with the use of a survey method and a questionnaire. The respondents were asked how they perceive gender, age, work (tasks), characteristics and predispositions, appearance, as well as position in the company and the social prestige of accountants. It turned out that according to the respondents, a person working as an accountant is usually a woman, in her late youth or middle age, mainly dealing with tax settlements and documents, organized, accurate, responsible and patient, dressed elegantly but conservatively. According to the respondents, the status of accountants in companies is medium or high. As regards their social prestige, the respondents perceive it as slightly below average. Generally speaking, it can be said that secondary school students in Poland have a distorted (stereotypical) image of accountants and their work. Studies on the perception of accountants by secondary school students in Poland have not been conducted so far.

Keywords: accounting, accountant, perception of accountants, accountant stereotype, secondary school students, Poland.

* Dr hab. Przemysław Kabalski, prof. UŁ, Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości, plabal@interia.pl, ORCID: 0000-0002-9035-8609.

Wprowadzenie

Od dawna wiadomo, że ważnym czynnikiem decydującym o wyborze ścieżki edukacyjno-zawodowej jest postrzeganie¹ zawodów (Holland, 1966, 1973a) i stereotypy na ich temat (Decoster, 1971). Zdaniem P. Holta (1994, s. 24) to, jak jest postrzegana rachunkowość, ma wpływ na to, czy szeregi tej profesji zasilą dobrzy i inteligentni uczniowie i studenci. Podobnie P. Wells i P. Fieger (2005, s. 7) uważają, że wnioski z badań przeprowadzonych w Stanach Zjednoczonych i Australii pozwalają sądzić, iż spadek liczby i poziomu studentów wybierających rachunkowość jest skutkiem:

- zniekształconych informacji (lub braku informacji) o tym, czym jest rachunkowość i jaki jest charakter tego zawodu (Garner, Dombrowski, 1997; Albrecht, Sack, 2000);
- wizji tego, że nauka rachunkowości na studiach jest nudna (powtarzalna, przewidywalna) (Mathews i in., 1990);
- postrzegania rachunkowości przez studentów jako dziedziny nieodpowiadającej ich wyobrażeniom o karierze kreatywnej, satysfakcjonującej i zorientowanej na relacje z ludźmi (Albrecht, Sack, 2000)².

Badania zagraniczne³ pokazują, że faktycznie zawód księgowego (specjalisty rachunkowości) i osoby go wykonujące są postrzegane na ogół niezgodnie z rzeczywistością. Zawodowi temu przypisuje się błędnie wiele cech negatywnych, takich jak schematyczność, powtarzalność, wręcz nuda, brak miejsca na kreatywność itp., a także brak możliwości pełnego wykorzystania w tym zawodzie (w porównaniu z niektórymi innymi zawodami) dużej inteligencji, wiedzy i wysokich umiejętności posiadanych przez ucznia. Podobnie księgowi są postrzegani często jako osoby niezdolne wyjść poza schemat (niekreatywne), konserwatywne, monotonne (wręcz nudne), bez umiejętności społecznych.

¹ W literaturze anglojęzycznej w opracowaniach na temat tego problemu powszechnie używa się słowa *perception* (np. *perception of accounting profession*). Oznacza ono percepcję albo właśnie postrzeganie, lecz nie w znaczeniu percepcji zmysłowej. Chodzi o przekonanie, pogląd, opinię, często podzielane przez wielu ludzi, o kimś lub o czymś na podstawie tego, jakimi rzeczy się wydają („a belief or opinion, often held by many people and based on how things seem”, *Cambridge English Dictionary*, 2010).

² Przywoływane tutaj badania pochodzą sprzed kilkunastu lub więcej lat. Postawy, wartości, cele itp. młodzieży wówczas i dziś bardzo się różnią, co określa się skrótowo mianem generacji X, Y i Z. W dalszym ciągu jednak postrzeganie zawodu przez młodego człowieka ma duży wpływ na jego wybór. Według badania Regionalnego Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi z 2013 r., przeprowadzonego na prawie tysiącu uczniów łódzkich szkół ponadgimnazjalnych, jedna trzecia oczekuje, że praca będzie zgodna z ich możliwościami i zainteresowaniami (według 48% liczy się płaca i prestiż). Z kolei według badania A. Suchorab (2014, s. 95) zdecydowanie najważniejszym czynnikiem, jaki zadecydował o podjęciu przez studentów danego kierunku studiów była zgodność z zainteresowaniami. Zainteresowanie danym kierunkiem było na pierwszym miejscu wśród czynników decydujących o wyborze kierunku studiów także w badaniu z 2016 r., opublikowanym na portalu Metodolog.pl (2019). Teza o tym, że postrzeganie zawodu, w tym zawodu księgowego, ma wpływ na decyzję o jego podjęciu wydaje się zatem wciąż dobrze uargumentowana.

³ Zostaną zaprezentowane w przeglądzie literatury.

W związku z powyższym powstaje pytanie, czy podobnie zawód księgowego postrzegają młodzi ludzie w wieku licealnym w Polsce? Czy mają oni wypaczony i niepełny obraz tego zawodu i osób go wykonujących? Można przypuszczać, że tak. W Polsce badania postrzegania zawodu księgowego przez młodzież szkół średnich nie były dotychczas prowadzone⁴. Za granicą prowadzono takie badania w Irlandii i Stanach Zjednoczonych⁵. Niniejsze badanie wypełnia lukę w nauce polskiej. Jest również interesujące z międzynarodowego punktu widzenia, ponieważ pokazuje problem w niebadanym dotychczas kręgu kulturowym (Europa Środkowo-Wschodnia).

Podjęcie przez nas decyzji o badaniu niemal zbiegło się w czasie z rozpoczęciem, pod patronatem Stowarzyszenia Księgowych w Polsce (SKWP), badania pt. „Autoportret księgowych” (Hońko, 2018a). Badanie to miało określić, jacy są polscy księgowi w ich własnej opinii (m.in. jakie mają zadania, jak widzą swoją rolę i status). Jego skutkiem miało być przede wszystkim zmniejszenie stereotypowego postrzegania księgowych (głównie pod względem ich roli i znaczenia dla biznesu). Stwierdziliśmy więc, że nasze badanie będzie bardzo dobrym, a wręcz koniecznym uzupełnieniem „Autoportretu księgowych”. Jeżeli bowiem polscy licealiści mają błędny obraz księgowych (specjalistów rachunkowości) i ich pracy, to powinni być oni główną grupą odbiorców ewentualnej kampanii społecznej ukazującej prawdziwy obraz tego zawodu i jego niewątpliwe zalety⁶. Nasze badanie ma zatem nie tylko wymiar poznawczy, ale także praktyczny.

Podstawowe pytanie badawcze jest następujące: jak uczniowie w wieku licealnym postrzegają zawód księgowego/specjalisty rachunkowości i osoby wykonujące ten zawód? W badaniu użyliśmy określenia „księgowy/specjalista rachunkowości”⁷, ponieważ uznaliśmy, że samo słowo „księgowy” może ograniczyć „pole widzenia” badanych (a chodziło nam, rzecz jasna, o zbiór wszystkich osób zajmujących się zawodowo rachunkowością; o całą rachunkowość, a nie tylko księgowość, jak mogliby to zrozumieć badani)⁸. W badaniu do zbierania danych zastosowano metodę sondażu z wykorzystaniem

⁴ A przynajmniej nie dotarliśmy do publikacji na ten temat. Element tego problemu pojawił się w badaniach P. Kabalskiego i J. Szvajcar (2015), którzy poruszyli temat feminizacji studiów rachunkowości w Polsce i jej przyczyn. Pytali grupę uczniów liceów o to, czy zawód „księgowość/rachunkowość” jest postrzegany przez nich jako męski, czy jako kobiecy.

⁵ Wnioski z nich zostaną przedstawione w przeglądzie literatury.

⁶ Od charakteru docelowej (lub głównej) grupy zależy wybór kanału komunikacji, formy przekazu itp.

⁷ W ankiecie „specjalista rachunkowości” został dodany celowo po ukośniku, a nie w nawiasie.

⁸ Ilekroć zatem dalej w artykule piszemy „księgowy”, mamy na myśli specjalistę rachunkowości. Swoją drogą sądzimy, że słowo „księgowy”, choć jest ładne i ma długoletnią tradycję, przestało być odpowiednie do nazywania osób zajmujących się rachunkowością. Tego problemu nie ma np. w języku angielskim, w którym *accountant* odnosi się wyraźnie do całej rachunkowości (*accounting*, a nie tylko *bookkeeping*); *accountant* jest więc zarówno *financial*, jak i *management (managerial)*. Moglibyśmy zatem używać określeń „rachunkowiec finansowy” i „rachunkowiec zarządczy” i „rachunkowiec” w ogóle (zamiast księgowy). Słowo rachunkowiec brzmi jednak po prostu źle. Z kolei „specjalista rachunkowości” wydaje się za długie. Może jednak warto poświęcić estetykę i tradycję na rzecz skutecznej komunikacji (wymagającej właściwego rozumienia znaczeń słów)? Wówczas powinniśmy zmienić nazwę np. Stowarzyszenia Księgowych w Polsce na Stowarzyszenie Rachunkowców w Polsce (co z pewnością dla wielu osób zakrawałoby na herezję).

ankiety. Nasze badanie ma charakter pilotażowy. Miało ono posłużyć do sprawdzenia, czy problem (błędnego, niepełnego, stereotypowego postrzegania zawodu księgowego) w ogóle występuje w określonym środowisku społecznym (czyli wśród uczniów szkół średnich, w szczególności liceów). To uzasadniało ograniczony terytorialnie i liczbowo wybór grupy badanych (została ona scharakteryzowana w dalszej części artykułu).

Artykuł składa się z pięciu części. Po wprowadzeniu następuje przegląd literatury prezentującej badania postrzegania zawodu księgowego. Dalej są zawarte szczegółowe pytania badawcze. Następnie jest opisany przebieg i wyniki badania. Na końcu znajdują się podsumowanie i wnioski z badania.

1. Przegląd literatury

Polska literatura przedmiotu na temat postrzegania księgowych jest nieliczna. Jednym z najbardziej obszernych badań jest wymieniony już projekt „Autoportret księgowych”. W tym badaniu uczestniczyło 2575 polskich księgowych⁹. Zapytano ich o to: „Kim jest współczesny księgowy? Czy to kosztowny maruda, czy zaufany doradca biznesu? Czy księgowi są zadowoleni ze swojej pracy i zarobków? Na ilu etatach pracują? Jakie są cechy i kompetencje idealnego księgowego? Co denerwuje polskich księgowych? Jakie czynności są najbardziej czasochłonne? Czym księgowi zajmują się w wolnym czasie?” (Hońko, 2018a). Okazało się, że polscy księgowi nie postrzegają zawodu stereotypowo¹⁰, są dumni z tego, co robią, wysoko oceniają prestiż swojego zawodu, który wiąże się z ciągłymi wyzwaniami i wymaga nieustannego rozwoju. Swoją rolę w przedsiębiorstwie widzą jako „zaufanego doradcę kierownictwa”, „partnera i dobrego ducha firmy”, co wymaga kreatywności (Hońko, 2018a, s. 24). Niektóre wyniki badania „Autoportret księgowych” zostały zestawione z analogicznym badaniem przeprowadzonym wśród rumuńskich księgowych przez S. Hońkę (2018b). Okazało się, że księgowi rumuńscy wyżej oceniają prestiż swojego zawodu.

Badania postrzegania roli współczesnego księgowego z zastosowaniem metafory zoomorficznej zastosowała M. Nowak (2017). W badaniu wzięło udział 37 studentów kierunku rachunkowość i auditing Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Badani mieli podać zwierzę, z jakim kojarzy im się księgowy, i uzasadnić zastosowanie takiej metafory. Ze względu na duże zróżnicowanie odpowiedzi oraz małą grupę badawczą wyniki są niejednoznaczne. Jednak autorka postarała się o ich podsumowanie, identyfikując podobieństwa w narracjach uzasadniających wybrane metafory. Piszze, że w opinii badanych studentów księgowy to osoba mądra, mająca wszechstronną wiedzę,

⁹ Dodatkowo pytania o zawód księgowego i jego prestiż skierowano do przedsiębiorców (na pytania odpowiedziało 366 osób).

¹⁰ Według autorów „Autoportretu księgowych” ten stereotyp to głównie nudna praca „biernego rejestratora”. Autorzy nie powołują się przy tym na żadne badania, więc można przypuszczać, że opierają się na wiedzy potocznej.

dokładna, pracowita, sprytna i spokojna. Jednocześnie jego praca jest powtarzalna, nudna i mało dynamiczna (wiąże się z siedzeniem przy biurku i przed komputerem) (Nowak, 2017, s. 262).

Podobne badanie (czyli z zastosowaniem metafory zoomorficznej) postrzegania księgowych i ich pracy Nowak (2019) przeprowadziła na grupie 34 biegłych rewidentów¹¹. Tak jak w wyżej opisanym badaniu, mała grupa respondentów oraz duże zróżnicowanie odpowiedzi powoduje, że wyniki są niejednoznaczne. Części badanych audytorów księgowy kojarzy się przede wszystkim z kimś inteligentnym, bystrym, a nawet kreatywnym. Inni postrzegają go jako konserwatywnego (opornego na zmiany), odtwórczego i działającego automatycznie. Natomiast praca księgowego jest uważana za ciężką, odpowiedzialną i powtarzalną (monotonną). Inne wybijające się w badaniu na pierwszy plan cechy księgowego to dokładność i spokojność.

I. Wójtowicz i N. Artienwicz (2016) przeprowadziły badania stereotypu księgowego w oczach księgowych i studentów rachunkowości. Pytały badanych przede wszystkim o to, czy stereotyp księgowego jako „osoby w średnim wieku, w okularach, życzliwej, nudnej i nie lubiącej zmian” ma odzwierciedlenie w rzeczywistości. Ponadto zadały pytanie o cechy charakteru księgowego. Na ankietę odpowiedziało 370 osób (nie wiadomo, ile z nich to księgowi, a ile studenci). Prawie 40% odpowiedziało, że ów stereotyp na pewno lub raczej nie ma odzwierciedlenia w rzeczywistości. Niemal 30% uważa przeciwnie (że raczej ma lub na pewno ma). Jeżeli chodzi o cechy charakteru przynależne księgowym, najczęściej były wymieniane (w kolejności od największej liczby wskazań): zorganizowanie, pomysłowość, cierpliwość, ambicja, towarzyskość, uczciwość i konserwatyzm. Ciekawym elementem badania było pytanie o to, które zdjęcie przedstawia typowego księgowego (spośród czterech do wyboru). Najczęściej (aż 77%) badani wybierali zdjęcie starszej kobiety w okularach za biurkiem w pomieszczeniu o nieatrakcyjnym wystroju. Najrzadziej – młodą osobę otoczoną ludźmi w pomieszczeniu z nowoczesnym wystrojem¹².

M. Głowacka (2018) badała wizerunek księgowego w kulturze i popkulturze, analizując przede wszystkim polskie i zagraniczne (dostępne w języku polskim) utwory literackie i filmy. Stwierdziła, że literatura przedstawia księgowego raczej negatywnie, a w filmach jest on postacią raczej pozytywną (i w filmie, i w literaturze księgowy jest rzadko postacią pierwszoplanową). Ogólnie obraz księgowego, jaki wyłania się z dzieł literackich i filmowych, to człowiek elegancki, praktyczny, sumienny, uczciwy, spokojny, mający zdolności analityczne, ale także nudny, introwertyczny, niedostrzegany przez innych, a często mało odważny. Autorka przeprowadziła także badanie wizerunku księgowego w polskim społeczeństwie (Głowacka, 2018, s. 51–75). W badaniu

¹¹ W tym samym badaniu pytała biegłych także o to, jak postrzegają sami siebie, firmy audytorskie oraz współpracę z księgowymi.

¹² Odpowiedzi ankietowanych są sprzeczne. Większość uważa, że stereotyp księgowego jako „osoby w średnim wieku, w okularach, życzliwej, nudnej i nie lubiącej zmian” nie ma odzwierciedlenia w rzeczywistości, a jednocześnie zdecydowana większość widzi księgowego jako starszą kobietę w okularach siedzącą samotnie za biurkiem.

ankietowym wzięło udział 128 osób w różnym wieku, z czego 47 było związanych z rachunkowością. Z badania wynika, że cechy charakteru i predyspozycje najczęściej przypisywane księgowym to skrupulatność i dokładność. Ponadto księgowy był często postrzegany jako osoba inteligentna i uczciwa, choć nudna, z osobowością raczej bierną¹³. Podobnie jak w badaniu Wójtowicz i Artienwicz, ankietowani mieli wybrać zdjęcie najbardziej pasujące do zawodu księgowego. Najczęściej wskazywali na młodą kobietę ubraną w elegancki, lecz klasyczny sposób¹⁴.

Tematykę stereotypu księgowego podjęła także L. Grzesiak (2017). Analizowała wybraną literaturę zagraniczną poświęconą badaniom nad stereotypami księgowego. Stwierdziła, że należy podjąć działania, które zmienią stereotyp księgowego (jego negatywny wizerunek), i podała przykłady takich działań w trzech obszarach.

Kwestia postrzegania zawodu księgowego lub pracy w rachunkowości pojawiła się jeszcze w opracowaniach M. Łady i A. Konieczny (2015) oraz A. Stronczek i J. Sawickiej (2017). Autorki pierwszego badały postrzeganie swojej pracy przez pracowników krakowskiego centrum usług księgowych. W drugim autorki badały postrzeganie etyki i wartości pracy w zawodzie księgowego przez studentów rachunkowości.

Naukowe publikacje poświęcone postrzeganiu księgowych i ich pracy są w Polsce bardzo rzadkie i pochodzą z ostatnich kilku lat. Za granicą (głównie w krajach anglojęzycznych) badania w tym zakresie prowadzone są od dawna i są liczne. Wiele z nich opublikowano w najbardziej renomowanych czasopismach naukowych z dziedziny rachunkowości, co oznacza, że ten temat jest traktowany poważnie. Poniżej zostały przedstawione najważniejsze i najciekawsze, naszym zdaniem, badania zagraniczne.

Postrzeganie pracy w zawodzie księgowego oraz rachunkowości¹⁵ przez licealistów irlandzkich badali M. Byrne i P. Willis (2005). Odkryli, że mają oni stereotypowe wyobrażenie tej profesji jako nudnej, ograniczonej (zbyt konkretnej)¹⁶, precyzyjnej i podporządkowanej sztywnym przepisom. S.N. Cory (1992) badała, czy uczniowie amerykańskich szkół średnich mają negatywne stereotypowe wyobrażenie rachunkowości ukształtowane przez literaturę, film, teatr, popkulturę i opowieści. Stwierdziła, że nie jest on bardzo negatywny, choć księgowi postrzegani są gorzej w pewnych aspektach niż trzy inne zawody: prawnik, bankowiec i specjalista marketingu. Jej zdaniem ten niekorzystny stereotyp może zniechęcać lepszych uczniów do studiowania rachunkowości. Holt (1994) analizował stereotyp księgowego w filmach, wśród studentów rachunkowości i w społeczeństwie. Podobnie S.C. Hunt i in. (2004) badali postrzeganie księgowych przez studentów. Stwierdzili, że postrzegają oni rachunkowość stereotypowo jako działalność polegającą na obrabianiu ogromu liczb oraz że studenci spoza

¹³ Postrzeganie cech księgowego przez osoby związane z rachunkowością i niezwiązane z nią było podobne.

¹⁴ Inaczej niż w badaniu N. Artienwicz. Zestaw zdjęć w obu badaniach był dość podobny, choć nie identyczny.

¹⁵ We wszystkich prezentowanych artykułach zagranicznych chodziło o zawód *accountant* (lub dziedzinę pracy *accounting*).

¹⁶ Autorzy użyli słowa *definite*.

rachunkowości mają bardziej negatywny obraz księgowych niż studenci rachunkowości. Odkryli ponadto, że wrażenia na temat rachunkowości powstające na podstawie filmu i telewizji oraz, co ciekawe, zajęć z rachunkowości, są bardziej negatywne niż te, które powstają wskutek bezpośrednich kontaktów ze znajomymi księgowymi. G.P. Seaman i K.J. Crooker (1999) badały związek między kreatywnością studentów, postrzeganiem przez nich rachunkowości i decyzjami o zajęciu się nią zawodowo (badanie przeprowadzono wśród studentów amerykańskich). Ustaliły, że badani mają tradycyjny obraz rachunkowości (jako zajęcia wymagającego dokładności i staranności, a nie kreatywności), co odstrasza od niej bardziej kreatywnych studentów (autorki stwierdziły też, że osoby studiujące rachunkowość są przeciętnie mniej kreatywne niż studenci uniwersytetu ogółem). W.H. Belski i in. (2004) przeprowadzili badania postrzegania przez studentów biznesu profesji rachunkowości po aferze Enronu.

Postrzeganie rachunkowości jako zawodu bada się nie tylko wśród studentów i uczniów, ale także wśród nauczycieli (zgodnie z tezą, że mają oni wpływ na przekonania, poglądy i decyzje uczniów). Badania takie prowadzono w USA (Hardin, O'Bryan, Quirin, 2000), Nowej Zelandii (Wells, Fieger, 2005) i Japonii (Sugahara i in., 2007). Porównywano w nich postrzeganie rachunkowości w porównaniu do innych zawodów: prawnika, lekarza, inżyniera. W USA i Nowej Zelandii opinia o karierze w zawodzie księgowego była gorsza niż w pozostałych zawodach. Zdaniem badaczy przypadku nowozelandzkiego świadczyć to może o nierozumieniu przez nauczycieli ze szkół średnich tego, jakie (w domyśle: wysokie) umiejętności są niezbędne współcześnie do pracy w rachunkowości¹⁷ (Wells, Fieger, 2005, s. 15). W przypadku japońskim rachunkowość była oceniana lepiej jedynie od zawodu inżyniera.

Ważnym i ciekawym nurtem badań wizerunku społecznego księgowego (w tym pod kątem stereotypu) są analizy utworów literackich, filmowych i muzycznych. Wymienić tu można przede wszystkim opracowania V. Bearda (1994) oraz T. Dimnika i S. Felton (2006) analizujące postaci księgowego w filmach¹⁸. G. Stevenson Smith (2015) badał wizerunki księgowych w 59 powieściach. D. Smith i K. Jacobs (2011) analizowali wizerunek rachunkowości i księgowych w utworach muzyki popularnej. Przedmiotem zainteresowania badaczy były także artykuły prasowe (Friedman, Lyne, 2001; Bougen, 1994) oraz kreskówki (Costa i in., 2008). Badanie wizerunku księgowego w filmach w kontekście jego zmiany w czasie (od liczykropy do bohatera) przeprowadzili M. Smith i S. Briggs (1999). Zmianę percepcji rachunkowości w czasie i w zależności od kontekstu kulturowego, ze szczególnych uwzględnieniem kwestii feminizacji, analizowała B. Czarniawska (2008)¹⁹. Z tych różnych badań nad wizerunkiem księgowego w utworach literackich, filmowych, muzycznych itp. wyłania się zarówno

¹⁷ Upraszczając nieco problem, chodzi o to, że nauczyciele sugerują uzdolnionym uczniom karierę w innych zawodach, gdyż uważają, że w rachunkowości te umiejętności się zmarnują.

¹⁸ Opublikowane w jednym z najlepszych naukowych czasopism z dziedziny rachunkowości – „Accounting, Organization and Society”, które jest zorientowane na badania z nurtu alternatywnego (są to badania jakościowe i odwołujące się do teorii z innych dyscyplin społecznych; zob. Szychta, 2014).

¹⁹ Również na podstawie fikcji literackiej.

pozytywny, jak i negatywny obraz księgowych. Zdaniem L. Grzesiak (2017, s. 123) więcej cech przypisywanych księgowym ma jednak charakter negatywny. Księgowy jest często przedstawiany (postrzegany) jako, między innymi, nudny, ograniczony, bez wyrazu, schematyczny i pozbawiony umiejętności społecznych. Natomiast jego pozytywne cechy to między innymi odpowiedzialność, zdyscyplinowanie, duża wiedza.

Warto wymienić jeszcze badanie R.F.L. Azevedo i E.B. Cornacchione juniora (2012), którzy postanowili ustalić, jakie jest postrzeganie księgowych (a konkretnie ich etyki) nie przez określoną grupę wiekową czy zawodową, ale przez całe społeczeństwo. Badanie z wykorzystaniem krótkiej fotoankiety przeprowadzili na próbie ponad tysiąca losowo wybranych przechodniów na jednej z głównych ulic São Paulo (stwierdzili, że nie potwierdziła się hipoteza, iż Brazylijczycy negatywnie postrzegają etykę księgowych).

Na podstawie wyników przytoczonych badań zagranicznych można stwierdzić, że obraz społeczny rachunkowości jako zawodu jest zniekształcony. Tej pracy i osobom ją wykonującym przypisuje się wiele cech niezgodnych z rzeczywistością, w tym często zdecydowanie negatywnych. Czy polscy uczniowie szkół średnich mają podobną percepcję?

2. Pytania badawcze

W naszym badaniu szczegółowe pytania były następujące:

1. Jak licealiści postrzegają płeć osoby wykonującej zawód księgowego/specjalisty rachunkowości?
2. Jak licealiści postrzegają wiek osoby wykonującej zawód księgowego/specjalisty rachunkowości?
3. Jak licealiści postrzegają pracę osoby wykonującej zawód księgowego/specjalisty rachunkowości?
4. Jakim zdaniem licealistów cechy i predyspozycje ma osoba wykonująca zawód księgowego/specjalisty rachunkowości?
5. Jak licealiści postrzegają wygląd osoby wykonującej zawód księgowego/specjalisty rachunkowości?
6. Jak licealiści postrzegają pozycję (znaczenie) księgowego/specjalisty rachunkowości w przedsiębiorstwie?
7. Czy według licealistów księgowy/specjalista rachunkowości jest zawodem prestiżowym (w społeczeństwie)?

Dodatkowo interesowało nas to, czy są różnice w postrzeganiu zawodu księgowego między kobietami a mężczyznami.

Ponieważ próba badawcza nie jest reprezentatywna, wyników badania nie można uogólniać na całą populację polskich licealistów. Ze względu na to, że nie jest losowa do wyników nie można stosować procedur statystyki matematycznej. W badaniu nie sformułowano zatem żadnych hipotez statystycznych (np. o istotności różnic w postrzeganiu księgowych przez kobiety i mężczyzn lub różnic między oceną pozycji księgowego w przedsiębiorstwie i jego prestiżu w społeczeństwie).

3. Przebieg i wyniki badania

Badanie zostało przeprowadzone wśród uczniów jednego z łódzkich liceów ogólnokształcących. Liceum to nie jest ani wybitne lub elitarne, ani złe. W rankingu liceów ogólnokształcących województwa łódzkiego za 2019 rok jest w drugiej dziesiątce na 50 szkół. Jako narzędzie badawcze wykorzystano autorski kwestionariusz ankiety. W metryczce ankiety znajdowało się jedynie pytanie o płeć. W zasadniczej części ankieta zawierała siedem pytań (odpowiadających siedmiu szczegółowym pytaniom badawczym przedstawionym w poprzedniej części artykułu); cztery z nich były zamknięte, a trzy otwarte. Do badania zaproszono wszystkich uczniów liceum (według danych sekretariatu szkoły na liście uczniów było 549 osób). W badaniu wzięło udział 113 uczniów, z czego 105 wypełniło kwestionariusz prawidłowo. Większość stanowiły kobiety – było ich ponad dwukrotnie więcej niż mężczyzn (73 do 32)²⁰.

Pierwsze pytanie dotyczyło tego, jaką płeć, zdaniem ankietowanego, ma osoba wykonująca zawód księgowego/specjalisty rachunkowości. Do wyboru były trzy odpowiedzi: kobieta, mężczyzna, wszystko jedno. Chodziło o ustalenie, czy księgowość (rachunkowość) jest postrzegana jako zawód kobiecy czy męski. Rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci ankietowanych przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Odpowiedzi na pytanie o to, jaką płeć ma osoba wykonująca zawód księgowego

Płeć ankietowanego	Osoba wykonująca zawód księgowego jest						Razem	
	kobietą		mężczyzną		wszystko jedno			
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Kobiety	49	67,12	1	1,37	23	31,51	73	100,00
Mężczyźni	14	43,75	1	3,13	17	53,12	32	100,00
Razem	63	60,00	2	1,90	40	38,10	105	100,00

Źródło: opracowanie własne (dotyczy wszystkich tabel).

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 1, według większości (60%) ankietowanych osoba wykonująca zawód księgowego jest kobietą. Tylko dwoje na stu ankietowanych wskazało, że jest to zawód męski. Wynik ten jest zbliżony z wynikiem badania przeprowadzonego przez P. Kabalskiego i J. Szwajcar (2015) w 2014 roku, które również wykazało, że w opinii ludzi w wieku szkoły średniej księgowość (rachunkowość) jest pracą bardziej dla kobiet. Ponadto widać wyraźne różnice między odpowiedziami kobiet i mężczyzn. W przypadku kobiet aż 67% osób (dwie na trzy) uważa, że księgowość (rachunkowość) to praca dla kobiety. W przypadku mężczyzn odsetek ten wynosi 44%.

²⁰ Częściowo wynika to z faktu, iż kobiety stanowiły większość uczennic liceum (313 wobec 236 mężczyzn).

Drugie pytanie ankiety dotyczyło wieku, w którym jest osoba wykonująca zawód księgowego/specjalisty rachunkowości. Do wyboru były odpowiedzi: 25–30 lat, 31–40 lat, 41–50 lat, powyżej 50 lat i wszystko jedno. Ankietowani mogli zaznaczyć więcej niż jeden przedział wiekowy (jeżeli uważali, że np. księgowym jest osoba w wieku 31–50 lat). Rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci ankietowanych przedstawiają tabele 2 i 3.

Tabela 2. Liczba odpowiedzi na pytanie o to, w jakim wieku jest osoba wykonująca zawód księgowego

Płeć ankietowanego	Osoba wykonująca zawód księgowego jest w wieku					Razem
	25–30 lat	31–40 lat	41–50 lat	>50 lat	Wszystko jedno	
Kobiety	0	27	27	0	21	75
Mężczyźni	3	11	11	2	9	36
Razem	3	38	38	2	30	111*

* 111, a nie 105 odpowiedzi, ponieważ kilka osób wskazało dwa przedziały wiekowe.

Tabela 3. Odsetek odpowiedzi na pytanie o to, w jakim wieku jest osoba wykonująca zawód księgowego

Płeć ankietowanego	Osoba wykonująca zawód księgowego jest w wieku					Razem
	25–30 lat	31–40 lat	41–50 lat	>50 lat	Wszystko jedno	
Kobiety	0	36,00	36,00	0	28,00	100,00
Mężczyźni	8,33	30,56	30,56	5,55	25,00	100,00
Razem	2,70	34,24	34,24	1,80	27,02	100,00

Z danych zawartych w tabelach 2 i 3 wynika, że zdecydowanie najczęściej ankietowanych uważa, że osoba wykonująca zawód księgowego jest w wieku 31–40 lat (około jednej trzeciej odpowiedzi) lub w wieku 41–50 lat (również około jednej trzeciej odpowiedzi). Mniej więcej jedna czwarta badanych (27%) uważa, że osoba wykonująca zawód księgowego może być w każdym wieku. Tylko trzy osoby (co ciekawe, żadna kobieta) uważają, że księgowy to osoba młoda (25–30 lat). Z tabel 2 i 3 wynika, że odpowiedzi kobiet i mężczyzn są podobne (pod względem tego, które padały najczęściej, a które najrzadziej).

Dalej ankietowani zostali zapytani o to, na czym, ich zdaniem, polega praca księgowego/specjalisty rachunkowości. Było to pytanie otwarte z możliwością odpowiedzi dowolnej długości. Odpowiedzi były zróżnicowane pod względem długości (od dwóch do kilkunastu słów). Niektórzy podawali jedną czynność, inni kilka. Najczęściej (36 razy) podawaną czynnością było liczenie/obliczanie; najczęściej rachunków – 10 razy, a także pieniędzy, podatków, płac, finansów, faktur (lub samo liczenie/obliczanie); 24 osoby podały rozliczanie, z czego 16 osób napisało „rozliczanie podatków”. Inne

czynności wskazywane przez ankietowanych to: porządkowanie/segregowanie (papierów, dokumentów) – 11 razy, wypełnianie (formularzy, druczków) – 9 razy, kalkulowanie – 5 razy, zarządzanie finansami – 3 razy, prowadzenie finansów – 3 razy, zarządzanie dokumentami – 3 razy, przygotowywanie dokumentów – 3 razy, uzupełnianie dokumentów – 3 razy, porządkowanie dokumentów (papierów) – 3 razy, kontrolowanie finansów/wydatków – 2 razy, uzupełnianie rubryk – 2 razy. Symptomatyczne dla postrzegania pracy księgowego przez ankietowanych jest to, że aż siedem razy pojawił się czasownik siedzi – np. „siedzi przy biurku”, „siedzi przy komputerze”, „ciągle siedzi” lub „siedzi i liczy”. Jeżeli chodzi o rzeczowniki, którymi ankietowani opisywali pracę księgowego (specjalisty rachunkowości), najczęściej wystąpiły rachunki – 27 razy (co czwarta odpowiedź). Niemal tak samo często pojawiło się słowo „podatki” – 24 razy (przy tym należy dodać, że oprócz tego 5 razy wystąpił PIT); 20 razy wystąpiły finanse; 17 razy pojawiły się papiery (papierki, papierkowa robota) i jest to określenie raczej pejoratywne; 12 razy wystąpiły dokumenty, 7 razy pieniądze, 6 razy faktury, 4 razy wydatki, a 3 razy płace. Pojedyncze osoby podały cyferki, tabelki, wpływy, wypłaty, wpłaty i transakcje.

Czy były jakieś różnice w postrzeganiu tego, na czym polega praca księgowego, między badanymi uczniami a uczennicami? Oczywiście w przypadku pytania otwartego (zwłaszcza w sytuacji dużego zróżnicowania wypowiedzi zarówno pod względem długości, jak i treści) trudniej jest je wyraźnie określić (lub wykazać jednoznacznie ich brak) niż w przypadku pytań zamkniętych²¹. Dało się zauważyć w zasadzie tylko trzy wyraźne odmienności między płciami. Określenie „rozliczać podatki” pojawiło się tylko dwa razy w odpowiedziach kobiet i aż 14 razy w odpowiedziach mężczyzn. Samo słowo „podatki” wystąpiło dwa razy częściej w ankietach mężczyzn niż kobiet (choć to kobiet było dwa razy więcej). Natomiast określenie „zarządza finansami”, które w odpowiedziach pojawiło się trzy razy, podały wyłącznie kobiety. Trudno na tej podstawie wyciągnąć wniosek, że jedna z płci w badanej grupie wyraźnie inaczej niż druga płć postrzega pracę wykonywaną przez księgowego, poza tym że badanym uczniom płci męskiej zdecydowanie częściej²² niż badanym uczennicom kojarzy się ona z rozliczaniem podatków²³.

Czwarte pytanie ankiety dotyczyło tego, jakie cechy i predyspozycje ma osoba wykonująca zawód księgowego/specjalisty rachunkowości. Było to pytanie otwarte z możliwością odpowiedzi dowolnej długości. Niemal wszyscy ankietowani podawali

²¹ Wybraliśmy pytanie otwarte, licząc na bogate i różnorodne wypowiedzi. Chcieliśmy mieć odpowiedzi nienarzucone przez podyktowane warianty, czyli pełen wachlarz przekonań i wyobrażeń wykraczający poza to, co bylibyśmy w stanie wymyśleć (na temat tego, jakie wyobrażenia mogą mieć badani). Podobnie postąpiliśmy w przypadku pytania czwartego i piątego (w przypadku pytania piątego rozważaliśmy pytanie zamknięte z zastosowaniem zdjęć, jak Głowacka oraz Wójtowicz i Artienwicz, ale zrezygnowaliśmy z nich na rzecz pytania otwartego).

²² Słowo „częściej” tutaj i dalej w artykule oznacza częstość w sensie matematycznym.

²³ Ze względu na jedynie trzy takie odpowiedzi, co zostało podkreślone, trudno wyciągać wniosek, że badane kobiety, w przeciwieństwie do mężczyzn, uważają, że księgowy zarządza finansami przedsiębiorstwa.

więcej niż jedną cechę. Wielu podało co najmniej trzy cechy. Większość używała samych przymiotników. Niektórzy wypowiadali się w formie zwrotów czasownikowych. Najczęściej wymienioną cechą było zorganizowanie (26 razy), dokładność (22 razy), odpowiedzialność (21 razy) i cierpliwość (19 razy). Tabela 4 zawiera zestaw cech i predyspozycji uważanych według ankietowanych za przynależne księgowym, uszeregowanych według liczności ich występowania.

Tabela 4. Cechy i predyspozycje wymienione przez ankietowanych jako przynależne księgowym

Cecha (predyspozycja)	Liczba wystąpień
Zorganizowany	26
Dokładny	22
Odpowiedzialny	21
Cierpliwy	19
Spokojny	14
Umie (potrafi) liczyć	13
Ma zdolności (umiejętności) matematyczne	10
Ścisły umysł	9
Pedantyczny	9
Opanowany	8
Pracowity	8
Inteligentny	7
Uporządkowany	7
Niemily	6
Systematyczny	5
Uważny	5
Logiczny	4
Skrupulatny	4
Sumienny	3
Precyzyjny	3
Miły	3
Staranny	2
Pilny	2
Punktualny	2

Ponad dwadzieścia innych niż zawarte w tabeli cech pojawiło się w odpowiedziach tylko raz. Były to: wytrwały, niekontaktowy, wszechstronna wiedza, niezbyt ruchliwy, statyczny, ułożony, dociekliwy, sprytny, kulturalny, zmęczony, szczegółowy, nie lubiący być w centrum uwagi, rzetelny, rozważny, sympatyczny, nudny, zacofany

w poglądach, dojrzały, rozsądny, wytrwały. Trzy z nich można uznać za humorystyczne (nerwowy w stosunku do innych, radosny, nie ma ADHD). Jeżeli skupimy się na najczęściej podawanych przez badanych cechach, to stwierdzimy, że są one typowe dla zawodów konwencjonalnych według klasyfikacji J.L. Hollanda (1973b, 1985, 1997): zorganizowany, dokładny, cierpliwy, czy umie liczyć (ma zdolności numeryczne).

Jeżeli chodzi o wyraźne różnice między badanymi kobietami a mężczyznami, to była tylko jedna. Najliczniej występujący przymiotnik „zorganizowany” pojawiał się zdecydowanie częściej w odpowiedziach kobiet (u prawie co trzeciej kobiety i tylko u mniej więcej co dziesiątego mężczyzny). Nie ma zatem wyraźnych różnic między badanymi uczniami a uczennicami pod względem ogólnego postrzegania cech i predyspozycji osoby wykonującej zawód księgowego.

Piąte pytanie dotyczyło postrzegania wyglądu księgowego/specjalisty rachunkowości. Było to pytanie otwarte z możliwością odpowiedzi dowolnej długości. Ankietowani skupili się głównie na ubiorze. Opisywali go częściej ogólnie niż szczegółowo (czyli rzadziej przez wskazanie konkretnych elementów ubioru). Aż 54 badanych określiło strój osoby wykonującej zawód księgowego jako elegancki (lub raczej elegancki); 23 osoby stwierdziły, że jest on schludny, osiem – formalny, a dwie – oficjalny. Kilkunastu badanych opisało kolorystykę ubioru. Sześć osób podało, że są to kolory stonowane. Ankietowani jako elementy garderoby księgowego wymieniali najczęściej białą koszulę (bluzkę) – dziewięć osób i szarą spódnicę (żakiet) – cztery osoby. Spódnica była zresztą najczęściej podawanym elementem ubioru (aż 18 razy²⁴). W czterech przypadkach była to spódnica ołówkowa. Oprócz tego w odpowiedziach pojawiała się jeszcze marynarka, żakiet, garsonka, sweter, rajstopy (co ciekawe, brązowe i grube) i spodnie garniturowe. Brązowy był jedynym innym niż biały i szary wymienionym kolorem (3 razy). Tylko jedna osoba użyła określenia „kolorowy” (co ciekawe, w odniesieniu do swetra jako głównego elementu stroju)²⁵. Należy dodać, że niektórzy ankietowani zawierali w swojej wypowiedzi na temat stroju osoby wykonującej zawód księgowego element oceny i była to ocena różna, choć częściej negatywna. Negatywnie oceniający podali takie określenia jak szaroburo, staromodnie, nie za ładnie i nieciekawie. Były też trzy oceny pozytywne (dwa razy ładnie i raz z klasą). Trzy osoby wypowiedziały się na temat fryzury – dwie podały kok, a jedna krótkie włosy. Według aż 14 osób atrybutem księgowego są okulary. Jedynie według mniej więcej co dziesiątego badanego osoba wykonująca zawód księgowego nie kojarzy się z jakimś konkretnym ubiorem czy wyglądem (odpowiedzi: bez znaczenia, zwyczajnie, normalnie). Jedna osoba napisała, że jest to ubiór niestereotypowy²⁶ i zależy od firmy.

²⁴ Co nie dziwi, skoro większość utożsamia osobę wykonującą zawód księgowego (specjalisty rachunkowości) z kobietą.

²⁵ Á propos braku kolorów w opisach ubioru księgowego – I. Jeacle (2008) określiła stereotypowy obraz zawodu księgowego jako „nudna szarość” (*boring grey*).

²⁶ Nie wiadomo, jaki stereotyp badany miał na myśli (stereotyp księgowego czy stereotyp pracownika biurowego albo umysłowego).

Były tylko dwie wyraźne różnice w odpowiedziach kobiet i mężczyzn na temat wyglądu osoby wykonującej zawód księgowego. Po pierwsze, wśród 10 osób, którym osoba ta nie kojarzyła się z żadnym konkretnym strojem (typem ubioru, elementem garderoby, kolorystyką), byli niemal sami mężczyźni (i tylko jedna kobieta). Być może jednak jest to skutkiem tylko tego, że mężczyźni przeciętnie przywiązują mniejszą wagę do stroju²⁷. Po drugie, kobiety mniej więcej dwukrotnie częściej użyły określenia „elegancki”²⁸. Na tej podstawie trudno wnioskować o istnieniu wyraźnych różnic między badanymi kobietami a mężczyznami w ogólnym postrzeganiu stroju osoby wykonującej zawód księgowego.

Szóste pytanie dotyczyło tego, jak postrzegana jest pozycja księgowego/specjalisty rachunkowości w przedsiębiorstwie. Dla określenia tej pozycji zastosowano pięciostopniową skalę porządkową. Cyfra 1 oznaczała, że jest ona, zdaniem ankietowanego, „nic nie znacząca”, a cyfra 5 – „najważniejsza”. Odpowiedzi ankietowanych z uwzględnieniem ich płci przedstawiono w tabelach 5 i 6.

Tabela 5. Liczba odpowiedzi na pytanie o postrzeganą pozycję księgowego w przedsiębiorstwie

Płeć ankietowanego	Pozycja księgowego w przedsiębiorstwie jest					Razem
	1 nic nie znacząca	2 mało znacząca	3 średnio znacząca	4 dużo znacząca	5 najważ- niejsza	
Kobiety	0	6	35	31	1	73
Mężczyźni	1	2	12	17	0	32
Razem	1	8	47	48	1	105

Tabela 6. Odsetek odpowiedzi na pytanie o postrzeganą pozycję księgowego w przedsiębiorstwie

Płeć ankietowanego	Pozycja księgowego w przedsiębiorstwie jest					Razem
	1 nic nie znacząca	2 mało znacząca	3 średnio znacząca	4 dużo znacząca	5 najważ- niejsza	
Kobiety	0	8,22	47,95	42,46	1,37	100
Mężczyźni	3,13	6,25	37,50	53,12	0	100
Razem	0,95	7,62	44,76	45,72	0,95	100

²⁷ To, że polscy mężczyźni przeciętnie przywiązują mniejszą wagę do wyglądu, wynika z danych uzyskanych przez Centrum Badań Opinii Społecznej (2017, s. 2).

²⁸ Co nie oznacza, że mężczyźni użyli częściej antonimów tego słowa. Tylko wówczas można byłoby sensownie wnioskować o różnicach między kobietami i mężczyznami.

Jak wynika z danych w tabelach 5 i 6, zdecydowanie najwięcej osób wybierało odpowiedzi „3” i „4”, co oznacza, iż ankietowali postrzegają pozycję księgowego w przedsiębiorstwie jako średnio znaczącą lub dużo znaczącą (odpowiednio 45% i 45%). Średnia odpowiedzi ankietowanych wynosiła 3,38 (odchylenie standardowe 0,68, wariancja 0,47), co oznacza, że przeciętnie pozycja księgowego w przedsiębiorstwie postrzegana jest między średnio a dużo znaczącą. Średnia odpowiedzi kobiet wynosiła 3,370 (wariancja 0,43), a mężczyzn 3,406 (wariancja 0,57). Średnie te są bardzo zbliżone. Ankietowane kobiety i ankietowani mężczyźni przeciętnie tak samo postrzegają pozycję księgowego w przedsiębiorstwie.

Ostatnie pytanie dotyczyło tego, jaki jest według badanych prestiż społeczny zawodu księgowego/specjalisty rachunkowości. Podobnie jak w przypadku pytania 6 dla określenia tego prestiżu zastosowano pięciostopniową skalę porządkową. Cyfra 1 oznaczała, że jest on „bardzo wysoki”, a cyfra 5 – „bardzo niski” (zob. tab. 7 i 8).

Tabela 7. Liczba odpowiedzi na pytanie o postrzegany prestiż zawodu księgowego w społeczeństwie

Płeć ankietowanego	Pozycja księgowego w przedsiębiorstwie jest					Razem
	1 bardzo niska	2 niska	3 średnia	4 wysoka	5 bardzo wysoka	
Kobiety	5	18	37	11	2	73
Mężczyźni	1	6	18	5	2	32
Razem	6	24	55	16	4	105

Tabela 8. Odsetek odpowiedzi na pytanie o postrzegany prestiż zawodu księgowego w społeczeństwie

Płeć ankietowanego	Pozycja księgowego w przedsiębiorstwie jest					Razem
	1 bardzo niska	2 niska	3 średnia	4 wysoka	5 bardzo wysoka	
Kobiety	6,85	24,66	50,69	15,06	2,74	100
Mężczyźni	3,12	18,75	56,25	15,63	6,25	100
Razem	5,71	22,86	52,38	15,24	3,81	100

Zdecydowanie najwięcej (blisko połowa) ankietowanych stwierdziła, że prestiż społeczny zawodu księgowego (specjalisty rachunkowości) jest średni²⁹. Tylko 19%

²⁹ Dla porównania: w badaniu Centrum Badania Opinii Społecznej (2013) księgowy znalazł się 11 miejscu „hierarchii zawodów według poważania społecznego” wśród 30 zawodów. Uzyskał 63% ocen „duży prestiż”, 31 ocen „średni prestiż” i tylko 2% ocen „mały prestiż” (4% badanych nie miało zdania na temat jego prestiżu). Wyprzedził m.in. adwokata (nieznacznie), sędziego, informatyka i dziennikarza. Przegrał m.in. z inżynierem i lekarzem. Badanie przeprowadzono na liczącej 904 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

uważa że jest wysoki lub bardzo wysoki. Za to niemal 29% uważa go za niski lub bardzo niski. Średnia odpowiedzi wynosiła 2,89 (odchylenie standardowe 0,87, wariancja 0,76). Oznacza to, że ankietowani przeciętnie postrzegają prestiż społeczny zawodu księgowego nieco poniżej średniego. Średnia odpowiedzi kobiet wynosiła 2,822 (wariancja 0,76), a mężczyzn 3,031 (wariancja 0,74). Średnie te są dość zbliżone. Ankietowani, zarówno kobiety, jak i mężczyźni przeciętnie tak samo postrzegają prestiż księgowego w społeczeństwie.

Porównanie średnich odpowiedzi na pytanie o pozycję księgowego w przedsiębiorstwie i jego prestiż społeczny prowadzi do wniosku, że ta pierwsza została przez ankietowanych oceniana wyraźnie wyżej (o ok. 0,5 pkt).

Podsumowanie

Badanie wykazało, że licealiści postrzegają księgowość (rachunkowość) jako zawód raczej dla kobiet niż dla mężczyzn. Jest to postrzeżenie stereotypowe, choć pocieszające jest to, że występuje ono zdecydowanie rzadziej u badanych mężczyzn (co oznacza, że wielu z nich nie uważa, że rachunkowość jest profesją nieodpowiednią ze względu na ich płeć).

Zdaniem badanych, księgowy (specjalista rachunkowości) jest przeważnie osobą w późnej młodości lub w wieku średnim³⁰. Rzadko, ich zdaniem, jest to pracownik bardzo młody³¹.

Bardzo ograniczone jest postrzeżenie przez badanych zadań osoby zajmującej się rachunkowością. Jej praca kojarzy się najczęściej z rozliczaniem podatków i dokumentami (papierami), które się wypełnia i porządkuje. Znikoma liczba badanych uważa księgowego za osobę odpowiedzialną za całokształt finansów przedsiębiorstwa (organizacji) i zarządzanie nimi. W odpowiedziach ani razu nie pojawiło się np. raportowanie informacji czy samo raportowanie. Badani nie widzą w księgowym menedżera informacji potrzebnych do podejmowania decyzji, osoby najbliższej (a przynajmniej bardzo bliskiej) zarządowi. Nic (prawie nic) w odpowiedziach ankietowanych nie wskazuje zatem na to, aby postrzegali oni księgowego jako zaufanego doradcę³² w biznesie i partnera zarządu, jak widzą swoją rolę księgowi w „Autoportrecie księgowych” i jak widzi ich rolę samo Stowarzyszenie Księgowych w Polsce³³ (Hońko, 2018a).

³⁰ Są to nasze potoczne określenia, a nie nazewnictwo zgodne z jakąś psychologiczną periodyzacją etapów życia człowieka. Taka periodyzacja w badaniu takim jak nasze jest zupełnie nieprzydatna.

³¹ Widocznie badani nie zdają sobie sprawy z tego, że można być „młodszym księgowym/specjalistą rachunkowości”.

³² Nikt z badanych nie użył słowa „doradca” lub „doradzenie”.

³³ Swoją drogą, to postrzeżenie siebie jako partnerów zarządu dziwi, ponieważ na liście czynności najbardziej pracołłonnych wymienionych przez badanych księgowych nie ma elementów rachunkowości zarządczej (ani tym bardziej strategicznej rachunkowości zarządczej), która jest fundamentalna dla pełnienia funkcji doradcy w biznesie i partnera zarządu. Chyba ankietowani, a także niestety autorzy badania nie rozumieją istoty funkcji partnera biznesowego. O roli i zadaniach specjalisty rachunkowości jako partnera biznesowego zob. np. I. Sobańska, P. Kabalski, 2014; E. Zarzycka, 2016.

Warto rozważyć wyniki badania postrzegania pracy księgowego (specjalisty rachunkowości) w kontekście struktury systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie, na którą składają się zintegrowane podsystemy rachunkowości finansowej, zarządczej i podatkowej oraz zadań tych podsystemów. W odpowiedziach ankietowanych na pierwszy plan wysuwa się rachunkowość podatkowa. Niewiele jest natomiast określić, które można byłoby przypisać do rachunkowości zarządczej³⁴. W umyśle badanych istnieje zatem niepełny obraz rachunkowości.

Zawężone w stosunku do charakteru (wymagań) współczesnej rachunkowości jest postrzeganie przez licealistów cech i predyspozycji osób pracujących jako księgowi. Oczywiście słuszne jest mniemanie, że powinni być oni zorganizowani, skrupulatni, cierpliwi i sumienni oraz że powinni „lubić liczby”. To są jednak cechy typowe dla zawodów konwencjonalnych (według wspomnianego już modelu Hollanda), a rachunkowość na wysokim poziomie³⁵ przestała już taką być (dekonstrukcji stereotypu, że rachunkowość to zawód konwencjonalny, dokonał Kabalski, 2015). Badani młodzi ludzie nie sądzą, że w rachunkowości potrzebna jest umiejętność myślenia analitycznego i abstrakcyjnego, kreatywność i umiejętności interpersonalne.

Zdaniem badanych licealistów osoba pracująca w księgowości (rachunkowości) ubiera się bardzo konwencjonalnie i zachowawczo (choć schludnie, a nawet elegancko³⁶). Być może ankietowani uważają, że narzuca to firmowy *dress code*, a być może sądzą, że jest to wyraz osobowości kogoś wybierającego zawód księgowego (wiele odpowiedzi ma, naszym zdaniem, taki właśnie podtekst).

Zdaniem badanych licealistów pozycja księgowego w przedsiębiorstwie sytuuje się między średnio a dużo znaczącą (choć bliżej średnio znaczącej). Wyraźnie niżej ocenili oni jego prestiż społeczny. Jest on ich zdaniem nieco mniej niż średni (jedynie 2 osoby na 10 uważają, że jest on wysoki lub bardzo wysoki). Rozmija się to bardzo z postrzeganiem prestiżu swojego zawodu przez polskich księgowych w badaniu „Autoportret księgowych” (Hońko, 2018a, s. 24). Aż 71% uczestników tego badania uważa bowiem, że raczej lub zdecydowanie zgadza się z tym, że zawód księgowego jest prestiżowy (Hońko, 2018b, s. 303).

Jak zaznaczyliśmy wcześniej, wyników naszego badania w sensie statystycznym nie można uogólniać na całą populację uczniów szkół średnich w Polsce. Trudno jednak podać sensowne argumenty przemawiające za tym, że postrzeganie osób wykonujących zawód księgowego w całej populacji uczniów szkół średnich jest zupełnie inne niż

³⁴ Poza zarządzaniem finansami (koordynowaniem, monitorowaniem ich) oraz kosztorysem.

³⁵ Chodzi oczywiście o stopień skomplikowania rachunkowości. Za rachunkowość na niższym poziomie uważamy pracę w małych biurach rachunkowych (obsługujących małe przedsiębiorstwa), na niższych stanowiskach w centrach usług księgowych itp.

³⁶ Przypuszczam, że pisząc „elegancki”, badani mają na myśli raczej „oficjalny” niż „wyszukany” czy „wytorny” (a takie są synonimy przymiotnika „elegancki” w *Słowniku wyrazów obcych PWN*, 1980); na pewno nie finezyjny czy bardzo wysmakowany. Te przypuszczenia, co do rozumienia przymiotnika „elegancki” potwierdziły rozmowy z kilkoma licealistami (innymi niż z badanej grupy).

w przebadanej grupie³⁷, a tym samym problem błędnego (stereotypowego) postrzegania księgowych przez polską młodzież licealną nie istnieje lub jest marginalny. Stwierdzenie to nie neguje oczywiście sensu przeprowadzenia podobnego badania na innej grupie uczniów (w innych miastach), a najlepiej przeprowadzenia badania ogólnopolskiego (na reprezentatywnej próbie uczniów szkół średnich).

We wnioskach do „Autoportretu księgowych” (Hońko, 2018a, s. 24) napisano, że polskich księgowych „nie obciąża [...] stereotypowe postrzeganie zawodu, są dumni z tego, co robią”, a także iż „wysoko oceniają prestiż zawodu”. Na podstawie badania zaprezentowanego w niniejszym artykule można stwierdzić, że w przypadku młodzieży licealnej jest zupełnie inaczej. Postrzega ona zawód księgowego (specjalisty rachunkowości) bardzo stereotypowo (pod względem płci, zadań, wymaganych predyspozycji, a nawet ubioru) i dość nisko ocenia jego prestiż społeczny. Jest to niepokojące, ponieważ wiek licealny to w dużej mierze czas podejmowania decyzji o wyborze zawodu. Postrzeganie rachunkowości jako profesji głównie dla kobiet, związanej przede wszystkim z rozliczaniem podatków i zajmowaniem się dokumentami, wymagającej niemal wyłącznie cierpliwości, dokładności i inklinacji do liczb z pewnością powoduje mniejsze zainteresowanie tym zawodem, zwłaszcza u uczniów o osobowości bardziej twórczej, badawczej czy przedsiębiorczej. A takich osób również, a nawet przede wszystkim, potrzebuje nowoczesna rachunkowość.

Podobnie jak Hońko (2018a, s. 24) uważamy, że dla dobrej przyszłości polskiej rachunkowości jest konieczne nie tylko zainteresowanie tym zawodem jak największej liczby osób, ale przede wszystkim ukazanie jego prawdziwego oblicza – profesji twórczej, nierutynowej, obfitującej w wyzwania, ważnej i prestiżowej. Profesji, na którą składa się nie tylko rozliczanie podatków i prowadzenie dokumentacji i ksiąg, ale także skomplikowana, wieloaspektowa sprawozdawczość finansowa i niefinansowa oraz oczywiście rachunkowość zarządcza. Z takim przekazem należy dotrzeć przede wszystkim do uczniów szkół średnich³⁸.

Literatura

- Albrecht W.S., Sack R.J. (2000), *Accounting Education: Charting the course though a perilous future*, American Accounting Association, Florida.
- Azevedo R.F.L., Cornacchione Junior E.B. (2012), *Professional accounting ethics: a visual analysis of public perception*, „Revista de Educação e Pesquisa em Contabilidade”, 6 (1), s. 18–34.
- Beard V. (1994), *Popular culture and professional identity: Accountants in the movies*, „Accounting, Organizations and Society”, 19 (3), s. 303–318.
- Belski W.H., Richmond K.A., Brozovsky J.A. (2004), *A few bad apples in the bunch? A postEnron examination of the business student's perception of the prestige of the accounting profession*, „New Accountant”, 718, s. 12–15.

³⁷ Tym bardziej że szkoła wybrana do badania jest raczej przeciętna. Ponadto nie ma badań socjologicznych, z których wynikałaby radykalna różnica pod względem zainteresowań, postaw, poglądów itp. między młodzieżą z miast wielkich i małych albo z różnych regionów Polski.

³⁸ Podobny postulat sformułował Hońko (2018, s. 309).

- Bougen P.D. (1994), *Joking apart: The serious side to the accountant stereotype*, „Accounting, Organizations and Society”, 19 (3), s. 319–335.
- Byrne M., Willis P. (2005), *Irish secondary students' perceptions of the work of an accountant and the accounting profession*, „Accounting Education”, 14 (4), s. 367–381.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2013), *Prestiż zawodów*, „Komunikat z badań”, BS/164/2013.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2017), *Czy jesteśmy zadowoleni ze swojego wyglądu*, „Komunikat z badań”, 104/2017.
- Cory S.N. (2002), *Quality and quantity of accounting students and the stereotypical accountant: is there a relationship?*, „Journal of Accounting Education”, 10, s. 1–24.
- Costa A.P.P., Weffort E.J.F., Cia J.S. (2011), *Accountant and accounting beyond jokes: an analysis of cartoons (1925–2003)*, „Critical Perspectives on Accounting”, EUA, Florida, https://elsevier.conference-services.net/resources/247/2182/pdf/CPAC2011_0101_paper.pdf (dostęp 1.12.2016).
- Czarniawska B. (2008), *Accounting and gender across times and places: An excursion into fiction*, „Accounting, Organizations and Society”, 33 (1), s. 33–47.
- Decoster D.T. (1971), *Mirror, mirror on the wall, the CPA in the world of psychology*, „Journal of Accountancy”, 2, s. 40–45.
- Dimnik T., Felton S. (2006), *Accounting stereotypes in movies distributed in North America in the twentieth century*, „Accounting, Organizations and Society”, 31, s. 129–155.
- Friedman A.L., Lyne S.R. (2001), *The beancounter stereotype: towards a general model of stereotype generation*, „Critical Perspectives on Accounting”, 12 (4), s. 423–451.
- Garner R.M., Dombrowski R.F. (1997), *Recruiting the best and the brightest: The role of university accounting programs and state CPA societies*, „Issues in Accounting Education”, 12 (2), s. 299–314.
- Głowacka M. (2018), *Wizerunek księgowego w kulturze a współczesna rachunkowość*, praca magisterska obroniona na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego (maszynopis).
- Grzesiak L. (2017), *Przeciwdziałanie negatywnym stereotypom zawodowym jako element zarządzania różnorodnością organizacyjną na przykładzie zawodu księgowego*, [w:] J. Cewińska, P. Mızera-Pęcsek (red.), *Oblicza różnorodności w miejscu pracy*, Wydawnictwo SIZ, Łódź, s. 119–130.
- Hardin J., O'Bryan J., Quirin J. (2000) *Accounting versus engineering, law, and medicine: perceptions of influential high school teachers*, „Advances in Accounting”, 17, s. 205–220.
- Holland J.L. (1966), *The Psychology of Vocational Choice*, Blaisdell Pub. Co., Waltham, MA.
- Holland J.L. (1973a), *The Psychology of Vocational Choice*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Holland J.L. (1973b), *Making Vocational Choices: A Theory of Careers*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Holland J.L. (1985), *Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments* (2nd Ed.), Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Holland J.L. (1997), *Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments* (3rd Ed.), Psychological Assessment Resources.
- Hońko S. (2018a), *Autoportret księgowych 2017 – raport z ogólnopolskiego badania „Portrety księgowych”*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
- Hońko S. (2018b), *Czy zawód księgowego jest prestiżowy? Portrety księgowych w Polsce i w Rumunii*, „Finanse. Rynki Finansowe. Ubezpieczenia”, 4 (94/1), 299–310.
- Holt P. (1994), *Stereotypes of the accounting professional as reflected by popular movies, accounting students and society*, „New Accountant”, 9 (7), s. 24–25.
- Hunt S.C., Falgiani A.A., Intriери R.C. (2004), *The Nature and Origins of Students' Perceptions of Accountants*, „Journal of Education for Business”, 79 (3), s. 142–148.
- Jeacle I. (2008), *Beyond the boring grey: The construction of the colourful accountant*, „Critical Perspectives on Accounting”, 19 (8), s. 1296–1320.
- Kabalski P., Sz wajcar J. (2015), *Feminizacja studiów z zakresie rachunkowości w Polsce – przyczyny i skutki*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 81 (137), s. 85–106.
- Łada M., Konieczny A. (2015), *Specjalista czy „wstukiwacz” – postrzeganie zatrudnienia w centrum usług finansowo-księgowych*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 225, s. 102–111.

- Mathews R., Brown P., Jackson M. (1990), *Accounting in Higher Education – Report of the Review of the Accounting Discipline in Higher Education*, Canberra, Australia, Department of Education Employment and Training.
- Nowak M. (2017), *Postrzeganie roli współczesnego księgowego. Badania z zastosowaniem metafory zomorficznej*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 341, s. 252–263.
- Nowak M. (2019), *Statutory auditors’ self-perception and their perception of audited companies and accountants. Behavioral research with usage of metaphors* (maszynopis).
- Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi (2013), *Świadomość wyboru zawodu wśród uczniów szkół w województwie łódzkim. Raport końcowy*.
- Saemann G.P., Crooker K.J. (1999), *Student perceptions of the profession and its effect on decisions to major in accounting*, „Journal of Accounting Education”, 17 (1), s. 1–22.
- Smith M., Briggs S. (1999), *From bean-counter to action hero: changing. The image of the accountant*, „Management Accounting”, 77 (1), s. 28–30.
- Smith D., Jacobs K. (2011), *Breaking up the sky. The characterization of accounting and accountants in popular music*, „Accounting, Auditing & Accountability Journal”, 24 (7), s. 904–931.
- Stevenson Smith G. (2015), *The Accountant Stereotype: Positive or Negative?*, https://www.researchgate.net/publication/282219271_The_Accountant_Stereotype_Positive_or_Negative (dostęp 20.05.2019).
- Stronczonek A., Sawicka J. (2017), *Postrzeganie zasad etyki przez studentów i czynnych zawodowo przedstawicieli zawodów księgowych*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 345, s. 98–113.
- Suchorab A. (2014), *Czynniki determinujące wybory edukacyjno-zawodowe studentów*, „Szkola – Zawód – Praca”, 7/8, s. 92–103.
- Sugahara S., Kurihara O., Boland G. (2006), *Japanese Secondary School Teachers’ Perceptions of the Accounting Profession*, „Accounting Education”, 15 (4), s. 405–418.
- Szychta A. (2014), *Kierunki alternatywnych badań naukowych w rachunkowości zarządczej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 80 (136), s. 193–223.
- Wells P.K., Fieger P. (2005), *Accounting: perceptions of influential high school teachers in the USA and NZ*, https://www.researchgate.net/publication/48668195_Accounting_perceptions_of_influential_high_school_teachers_in_the_USA_and_NZ (dostęp 20.05.2019).
- Wójtowicz I., Artienwicz N. (2016), *Stereotyp księgowego w oczach księgowych oraz studentów rachunkowości*, „Rachunkowość”, 12, s. 15–19.
- Zarzycka E. (2016), *Koncepcje i tendencje rozwoju zawodu specjalisty rachunkowości zarządczej. Wymiar krajowy i międzynarodowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

Źródła internetowe

- Cambridge English Dictionary* (2019), <https://dictionary.cambridge.org/pl> (dostęp 15.05.2019).
- Metodolog.pl (2019), *Czynniki wpływające na wybór kierunku kształcenia - studenci medycyny vs studenci psychologii i ekonomii*, <https://nauka.metodolog.pl/czynniki-wplywajace-na-wybor-kierunku-kształcenia-studenci-medycyny-vs-studenci-psychologii-i-ekonomii/> (dostęp 20.05.2019).